

УДК [341.9:339.727.22]:341.018

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.23>

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕНИХ САНКЦІЙ ДО КРАЇН-АГРЕСОРІВ ТА КРАЇН-СПОНСОРІВ ТЕРОРИЗМУ

Кириченко В.О.,

курсантка 2 курсу 1 групи,

Військово-юридичний інститут,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

ORCID: 0009-0006-3697-2954

Кириченко В.О. Правовий захист іноземних інвестицій в умовах запроваджених санкцій до країн-агресорів та країн-спонсорів тероризму.

У статті досліджено питання залучення іноземних інвестицій в Україну під час війни, досліджено та проаналізовано процес залучення іноземних інвестицій. Виокремлено низку негативних факторів, які вплинули на процес залучення інвестицій у розвиток економіки, зокрема, розвиток країни та її економіки в умовах воєнного стану, воєнна агресія, що негативно впливає на потенційних інвесторів. Відсутність захисту та інститутів гарантування іноземних інвестицій на національному рівні. Розглянуто та проаналізовано фактори, що створюють позитивний імідж країни та сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. До таких факторів належать: активна зовнішня політика країни; засудження спільнотою тотального вторгнення країни-агресора в Україну; ухвалення ряду санкційних пакетів проти агресорів та розірвання економічних угод з ними країнами Євросоюзу та США; багатостороння підтримка країн G7 та Європейського Союзу; авторитет Президента України на світовій арені.

Зазначено, що державне регулювання інвестиційної діяльності є інструментом державної інвестиційної політики та елементом системи державного регулювання економіки. Управління інвестиційною діяльністю здійснюється через реалізацію повноважень органами державної влади, що наділені відповідною компетенцією, і саме їхня ефективна діяльність створює умови для формування сприятливого інвестиційного клімату та отримання позитивного ефекту для держави.

Підкреслено, що за результатами аналізу офіційних даних Державної служби статистики України у статті наводяться статистичні дані, що відображають динаміку надходжень інвестицій з різних країн світу в економіку України. Проведений аналіз дав змогу визначити суттєвий недолік чинного законодавства України,

що виявляється у відсутності окремого органу державної влади, наділеного повноваженнями у сфері управління інвестиційною діяльністю у формі надання дозволів на залучення іноземних інвестицій на об'єкти, що мають стратегічне для економіки значення, та об'єкти критичної інфраструктури, так само як і відсутній механізм нагляду та контролю за ефективним використанням інвестиційних коштів. У законодавстві провідних країн світу визначена процедура відхилення іноземних інвестицій та повноважень органів державної влади, коли інвестиція чи дії інвестора можуть становити загрозу національній безпеці держави.

Ключові слова: правовий захист, іноземні інвестиції, іноземні інвестори, санкції, зовнішні відносини, захист бізнесу, інвестиційний клімат, військова економіка.

Kyrychenko V.O. Legal protection of foreign investments in the conditions of introduced sanctions against aggressor countries and countries sponsoring terrorism.

The article examines the issue of attracting foreign investment to Ukraine during the war, investigates and analyzes the process of attracting foreign investment. A number of negative factors that affected the process of attracting investments in the development of the economy, in particular, the development of the country and its economy under martial law, military aggression by Russia, which negatively affects potential investors, are singled out. Lack of protection and institutions guaranteeing foreign investments at the national level. Factors that create a positive image of the country and favorable conditions for attracting foreign investments are considered and analyzed.

Based on the results of the analysis of official data of the State Statistics Service of Ukraine, the article provides statistical data reflecting the dynamics of investment inflows from various countries of the world into the economy of Ukraine. On the basis of the analysis of current legal acts, the competence of state authorities

empowered in the field of investment management is determined, and each body separately. The conducted analysis made it possible to identify a significant shortcoming of the current legislation of Ukraine, which is manifested in the absence of a separate body of state power, empowered to manage investment activities in the form of granting permits for attracting foreign investments to objects of strategic importance for the economy, and objects of critical infrastructure, as well as the absence of a mechanism for supervision and control over the effective use of investment funds. The legislation of the leading countries of the world defines the procedure for rejecting foreign investments and the powers of state authorities, when the investment or actions of the investor may pose a threat to the national security of the state.

Key words: legal protection, foreign investments, foreign investors, sanctions, foreign relations, business protection, investment climate, military economy.

Постановка проблеми. Необхідність залучення іноземних інвестицій є ключовою для економічного розвитку країни. Розширення обсягу іноземного інвестування та спрямування його вектору сприятиме сприянню трансферу сучасних технологій та обладнання, створенню нових робочих місць, збільшенню грошових коштів та податкових надходжень до державного бюджету. Іноземний капітал стимулює процес інтеграції національних господарств у світове господарство і це важливий фактор розвитку країни у світовій економічній системі. Окреслені позитивні фактори залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку зумовлюють актуальність дослідження на даний момент, особливо в умовах сучасного глобалізованого світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальній проблемі залучення іноземних інвестицій присвячені роботи таких вчених, як О. Гальцова, Л. Гриценко, А. Гутров, Б. Данилишин, О. Зілінська, С. Ілляшенко. Окремі питання, пов'язані з інвестиціями в розвиток інформаційної інфраструктури, досліджені в роботі О. Фінагіної та О. Зінченка [1], яка дає наукову базу для вивчення тенденцій та перспектив залучення іноземних інвестицій в умовах війни.

Формулювання цілей статті. Інвестиції є рушійною силою економічного розвитку будь-якої країни, але процес залучення іноземного капіталу надзвичайно складний. Іноземні інвестори підходять до прийняття інвестиційних рішень виважено, дотримуючись певних стандартів і правил при виборі інвестиційних цілей. Критерії інвестиційної привабливості – це більше ніж аналітичний показник для оцінки інвестиційної привабливості інвестиційного об'єкта.

Саме дослідження цих критеріїв ми ставимо як основу для дослідження.

Виклад основного матеріалу. Серед базових умов, які потенційні інвестори враховують у процесі прийняття рішень, – наявність корупційних ризиків, ступінь підготовки інвестиційного проекту, наявність стратегічного документа розвитку обраної території. Важливо також бути готовим спрямувати зусилля в напрямку реалізації проекту, сприятливих нормативно-правових актів та законодавчої бази. Якщо політична та соціально-економічна ситуація в країні та її регіоні є прогнозованою, то окреслені умови, які впливають на рішення потенційних інвесторів, переважатимуть.

Проте реальність сьогодні така, що суспільство стикається з новими викликами, такими як пандемія коронавірусу та повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України, які коригують економіку країни. Нові виклики, що постали перед Україною, неоднозначно впливають на процес залучення інвестицій у розвиток економіки [2, с. 43]. Серед основних негативних і проблемних факторів варто звернути увагу на наступні:

1. Розвиток країни в умовах воєнної економіки. Військова агресія двох сусідніх держав з Україною, що сумарно набагато перевищує територію нашої держави [14, с. 5]. Більш ніж у 28 разів більша за Україну, а за чисельністю населення – у 3,5 рази. Героїчний опір українського народу загарбникам потребує значної матеріальної підтримки. Ознаки війни відлякують потенційних інвесторів і негативно впливають на економіку країни, серед них варто відзначити: руйнування та закриття аеропортів і портів; порушення міжнародної логістики через закриття кордонів; масова евакуація населення, що зумовлено активними бойовими діями в більшості регіонів України.

Частина 1 статті 4 Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII містить важливий перелік можливих санкцій:

- 1) заморожування активів – тимчасове обмеження права фізичної особи на використання розпоряджатися своїм майном;
- 2) обмеження торговельних операцій;
- 3) обмеження, часткове або повне припинення ресурсів, польотів і транспорту на території України;
- 4) запобігання виведенню капіталу за межі України;
- 5) зупинення господарсько-фінансових зобов'язань;
- 6) анулювання або зупинення дії ліцензій та інших дозволів, отримання (наявність) яких є умовою провадження певних видів діяльності, зокрема, анулювання або призупинення дії спеціальних дозволів на користування надрами;

7) участь у приватизації, вилученні державного майна іноземними резидентами та особами, які прямо чи опосередковано контролюються іноземними резидентами або особами, які діють в інтересах іноземних резидентів;

8) заборона використання радіочастотного ресурсу України;

9) обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг та використання телекомунікаційних мереж загального користування;

10) заборона здійснення державних закупівель товарів, робіт і послуг у резидентів іноземних держав з державною формою власності та юридичних осіб, статутний капітал яких частково належить іноземним державам, та заборона здійснення державних закупівель в інших держав. Суб'єкти господарювання, які реалізують товари, роботи чи послуги іноземного походження, щодо яких застосовано санкції згідно з цим законом;

11) заборона або обмеження входу іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальні води України, внутрішні води, порти та повітряних суден у повітряному просторі України або посадки на територію України;

12) повна або часткова заборона здійснення операцій з цінними паперами, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції відповідно до цього Закону;

13) видача дозволів і ліцензій Національного банку України на здійснення інвестицій за кордон, заборона розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах за кордоном;

14) зупинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземних держав або вивезення з України валютних цінностей, а також обмеження зняття готівки з платіжних карток, емітованих іноземними резидентами;

15) заборона Національним банком України реєструвати учасників міжнародних платіжних систем, платіжні організації яких є іноземними резидентами;

16) заборона на збільшення розміру статутного капіталу господарських товариств, іноземних резидентів, іноземних організацій, юридичних осіб, учасниками яких є нерезиденти, або підприємств, у капіталі яких більше 10 відсотків належать іноземним державам. Вплив на статутний капітал чи управління юридичною особою чи її діяльність;

17) запровадження додаткових заходів у сфері екологічного, санітарного, фітосанітарного та ветеринарного контролю;

18) припинення торговельних угод, спільних проектів і промислових програм у певних сферах, особливо у сфері безпеки та оборони;

19) заборона передачі прав на технології та об'єкти інтелектуальної власності;

20) завершення культурних обмінів, наукового співробітництва, освітніх і спортивних

контактів, розважальних програм з іноземними державами та іноземними суб'єктами;

21) відмова та скасування видачі віз іноземцям-резидентам та встановлення інших заборон на в'їзд на територію України;

22) припинення дії міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

23) скасування офіційних візитів, зустрічей, переговорів щодо укладення контрактів чи угод;

24) позбавлення національних нагород України, інших форм визнання;

25) інші санкції, що відповідають чинним принципам, встановленим цим Законом.

Можливість застосування державою окремих заходів економічного характеру визначається також Законом «Про зовнішньоекономічну діяльність України». Так, згідно з абз. 4 ст. 5 Спеціального закону у разі порушення чинного законодавства України у сфері зовнішньоекономічної діяльності до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності можуть бути застосовані санкції у вигляді зупинення права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Заходи економічного характеру визначені також Законом України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV «Про захист державних товаровиробників від недобросовісного імпорту» та ін., що визначає також відповідне законодавче регулювання військово-технічного співробітництва з урахуванням пріоритетних інтересів національної безпеки та оборони країни, але, при цьому, порядку припинення та оновлення немає, що підриває розвиток співробітництва з урахуванням національних інтересів України в окремих регіонах.

Ці негативні тенденції становлять економічну загрозу для інвестицій у будь-який проект у країні через ризик заморожування чи призупинення проекту. Діяльність міжнародних компаній на території України ускладнюється логістичними проблемами та пов'язаними з ними високими ризиками. Військова агресія – спроби анексії окремих регіонів (станом на кінець вересня 2022 року – 4% у Миколаївській області, 88% – у Херсонській області, 67% – у Запорізькій області, 57% – у Донецькій області, 99% – у Луганській області) як в результаті процесу переміщення бізнесу з небезпечних зон був активізований, що призвело до подальших ризиків і втрат [3]. Ліквідація основної інфраструктури (ВПС противника здійснили численні цілеспрямовані атаки) об'єктів ТЕС, АЕС, ГЕС, порушення роботи гірничих робіт і порту операції, порушення логістичних шляхів і ланцюгів поставок, руйнування автодоріг по всій Україні). Економічні показники та потенціал економічного розвитку знизилися не лише в районах активних бойових дій в Україні, а й у країні в цілому, що негативно впливає на інвестиційну привабливість.

2. Відсутність системи гарантування та захисту іноземних інвестицій на національному рівні. Це означає незавершеність правового поля щодо забезпечення та регулювання інвестиційного процесу в країні; відсутність ефективних інструментів, систем страхування воєнних ризиків та інвестиційних проектів; негативна судова практика; недосконалість системи банківських гарантій за іноземними вкладками; корумповані елементи владної структури на кожному етапі отримання дозволів та виконання регуляторних законів. Окреслені проблеми зумовлені високими інвестиційними ризиками, які негативно впливають на інвестиційну привабливість України [4, с. 56].

Потенційні інвестори обирають вичікувальну стратегію, щоб побачити зміни, які відбуваються в рамках реформування інвестиційної системи України, враховуючи як воєнні фактори, так і довоєнні недоліки. Українська економіка працює в умовах воєнного стану, а поява нових викликів актуалізує особливості функціонування економіки. У галузях науки та економіки почали використовувати категорії «воєнна економіка», «військова економіка», «економічна війна», «військова економіка».

У воєнній економіці уряди дуже ретельно розподіляють свої ресурси для досягнення військової перемоги та задоволення важливих внутрішніх потреб споживачів, одночасно усуваючи наслідки війни та розвиваючи націю, щоб залучити інвестиційні кошти ця мета. час. Тому інвестиційні процеси воєнного та післявоєнного періодів також мають свої особливості, окреслюючи основні національні інтереси у напрямку залучення іноземних інвестицій. Це пов'язано з гострою потребою виробляти кращу оборонну продукцію за нижчими цінами.

Світовий досвід функціонування воєнних економік часто показує, що технічний і медичний прогрес прискорюється. Це дозволяє економіці країни зміцнити свої післявоєнні позиції як це було у США після Першої та Другої світових воєн [6, с. 45].

Військова економіка включає активізацію інвестиційного процесу у військово-промисловому комплексі. У сьогоднішній ситуації війна в Україні та погіршення відносин с країнами-агресорами змушують країни НАТО збільшувати витрати на оборону. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), загальні світові військові витрати у 2021 році зросли на 0,7% і досягли 2,113 трлн. долар США. Військові витрати зростають сьомий рік поспіль. До п'ятірки країн з найбільшим військовим бюджетом у 2021 році увійшли США, Китай, Індія, Велика Британія та країна-агресор. Вони становили 62% грошей, які світ витратив на зброю [7].

Загалом під інвестиціями у військово-промисловий комплекс розуміють інвестиції в основний капітал та реалізацію інноваційних проектів, які сприяють забезпеченню максимального фінансування. Економічні ефекти від залучення фінансових і виробничих ресурсів для вдосконалення діяльності підприємств ВПК та розширення внутрішніх і міжнародних ринків військового постачання та військового постачання [8, с. 46].

Залучення інвестицій у військову промисловість України традиційно розглядається як вузьке місце. Проте цей процес ще більше ускладнюється проведенням військових дій на території України та постійною наявністю військових загроз, які зросли після війни [9, с. 13].

Проте український уряд активно працює над усуненням перешкод для залучення іноземних інвестицій не лише у розвиток військової промисловості, а й економіки країни в цілому. Тому в рамках 5-го українсько-німецького економічного форуму, що відбувся в Берліні у жовтні 2022 року, прем'єр-міністр Денис Шмигаль акцентував увагу на перспективах, які відкриваються перед європейським бізнесом у процесі реалізації плану відновлення України. Зокрема, акцентовано увагу на формуванні високотехнологічного військово-промислового комплексу шляхом залучення європейських і світових технологій, інвестування проектно-конструкторських робіт, будівництва військових заводів [10].

Сьогодні інвестиції в оборонну промисловість стали актуальною проблемою для інвесторів у зв'язку з проблемами безпеки, які поширюються в глобальному масштабі. Згідно з базою даних прямих іноземних інвестицій GlobalData, у 2019 та 2020 роках було оголошено або запущено 68 оборонних проектів. Країни, які залучають найбільше прямих іноземних інвестицій в оборонний сектор, це США, Великобританія, Австралія, Німеччина, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Пакистан, Україна, Фінляндія, Індія, Бельгія, Польща та Нідерланди [11].

Питання інвестиційно-інноваційної діяльності для розвитку військової промисловості України полягають у наступному: незавершеність процесів інституційного та нормативно-правового забезпечення; невирішені питання прав інтелектуальної власності ускладнюють процес комерціалізації розробки дизайну; відсутність захисту вкладеного капіталу; неналежний фінансовий стан підприємств і організацій військової промисловості та зношеність основних засобів [9, с. 60]. Освоєння стандартів НАТО є ключовим для перелому ситуації в частині підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних компаній [8, с. 34].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження та, враховуючи Угоду про асоціацію [13] варто окреслити

низку чинників та напрямів, які потребують подальшого розвитку та є ключовими для поживлення процесу залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку, а саме: а) нормативно-правові умови, сприятливі для інвестиційної діяльності, верховенство права та прозорість у прийнятті бізнес-рішень; б) відновлення зруйнованих можливостей та розвиток сильної інноваційної інфраструктури; в) незавершена судова реформа; г) незавершений процес інституційної реформи є важливим бар'єр не лише для залучення інвестиційних коштів в Україну, а й для досягнення євроінтеграційного курсу та мети вільного в'їзду в Україну; д) економічний простір – запровадження системи державного страхування та інформаційного забезпечення іноземних інвестицій у воєнних умовах – розвиток військової промисловості України на основі стандартів НАТО та інноваційних тенденцій – сучасні платформи та інноваційні засоби для залучення іноземців Активне освоєння інструментів інвестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінченко О., Фінахана О., Панкова Л. Інвестиції в розвиток інформаційної інфраструктури трансферу технологій в умовах регіонального ринку. (30 червня 2021 р.). Східноєвропейський журнал технологій підприємства, 2021. 3 (13(111)), 6–17 (дата звернення: 13.05.2024).
2. Спроба анексії окупованих територій України (2022). Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 13.05.2024).
3. Сіммонс А.М., Чернова Ю. Росія оголошує про анексію чотирьох українських областей. Wall Street Journal. 30 вересня 2022 р.. URL: <https://www.wsj.com/articles/russia-prepares-treaties-to-annex-ukrainian-land-11664536196> (дата звернення: 13.05.2024).
4. Економічна війна. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/ejvth> (дата звернення: 13.05.2024).
5. Кондратенко Л.В. Військова економіка. Історична енциклопедія України/Гол. За редакцією В.А. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003, том 1, 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Voienna_ekonomika (дата звернення: 13.05.2024).
6. Дарем Р.Б. Постачання ворогу: сучасна промисловість озброєнь і військово-промисловий комплекс. Lulu.com. 29 травня 2015 року. (дата звернення: 13.05.2024).
7. База даних військових витрат SIPRI. Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру, квітень 2022 р.. URL: <https://www.sipri.org/media/newsletter/2022-april> (дата звернення: 13.05.2024).
8. Бегма В.М. Концептуальні засади стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів країни / В.М. Бегма, О.О. Свергунов. Досвід України: аналіт. додаток. Київ: НІСД, 2019. 64 с. (дата звернення: 13.05.2024).
9. Проект плану реконструкції України. Матеріали робочої групи «Розвиток військово-промислового комплексу». Державна рада з питань відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/development-of-the-military-industrial%20complex.pdf> (дата звернення: 13.05.2024).
10. Гіван О.В. "Українсько-німецький економічний форум". 24 жовтня 2022. URL: <https://susplne.media/301736-u-berlini-rozprocavs-a-patij-ukrainsko-nimeckij-ekonomichnij-forum/> (дата звернення: 13.05.2024).
11. Проекти ПІІ Globaldata. Річний звіт про глобальні ПІІ за 2022 рік. URL: <https://www.investmentmonitor.ai/whitepapers/global-fdi-annual-report-2022> (дата звернення: 13.05.2024).
12. Візова інформація. Міністерство закордонних справ України: сайт. 19 грудня 2019 р.. URL: <https://mfa.gov.ua/en/consular-affairs/entry-and-stay-foreigners-ukraine/visa-information> (дата звернення: 13.05.2024).
13. Угода про асоціацію. Урядовий портал. Єдиний веб-портал українського державного управління. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciju> (дата звернення: 13.05.2024).
14. Відносини України та НАТО. (2022). Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 13.05.2024).